

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การวิจัยเรื่อง “ปัจจัยส่วนบุคคลและสัมพันธภาพในครอบครัวกับคุณภาพชีวิตของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 1 จังหวัดลพบุรี” ได้
ทำการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ดังนี้

1. แนวคิดและความหมายของคุณภาพชีวิต
2. แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว
3. แนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัว
4. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในครอบครัว
5. แนวคิดพฤติกรรมวัยรุ่นตอนปลาย
6. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 1
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. สมมติฐานในการวิจัย

แนวคิดและความหมายของคุณภาพชีวิต

เป็นการยากที่จะกำหนดนิยามของ“คุณภาพชีวิต” ให้ยอมรับกันเป็นสากล แต่อย่างไรก็ตาม
ตามได้มีผู้ให้คำนิยามไว้ในลักษณะแตกต่างกันออกไป อาทิเช่น พจนานุกรมลพบุรี
ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2538) ให้ความหมายว่า คุณภาพชีวิต
ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ คุณภาพ หมายถึงลักษณะความดี ลักษณะประจำบุคคลหรือสิ่งของ ส่วน
ชีวิตหมายถึง ความเป็นอยู่ ดังนั้นคุณภาพชีวิตจึงหมายถึง ลักษณะความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคล

UNESCO (1978: 89 อ้างถึงใน สุชาติ, 2546: 10) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า
คุณภาพชีวิตเป็นความรู้สึของการอยู่อย่างพึงพอใจ มีความสุข ความพึงพอใจต่อองค์ประกอบ
ต่างๆของสิ่งมีชีวิตที่มีความสำคัญต่อบุคคลนั้นๆ โดยชี้ให้เห็นว่ามีปัจจัยหลายประการที่มี
ความสำคัญกับคุณภาพชีวิต ได้แก่ อาหาร สุขภาพอนามัย โภชนาการ การศึกษา สิ่งแวดล้อม
ทรัพยากร ที่อยู่อาศัยและรายได้

ซิคซัย (2529: 54) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ความคิดรวบยอดที่สลับซับซ้อน ที่เป็นทั้งความพอใจอันเกิดจากการได้รับการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ และในด้านสังคม นั้นในระดับจุลภาคและมหภาค

ดิเรก (2529: 44 อ้างถึงใน สุชาติ, 2546: 9) ได้สรุปคำนิยามของคุณภาพชีวิตไว้ว่า ในสังคมหนึ่งๆ ในช่วงเวลาหนึ่งๆทั้งนี้มีเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานที่ต้องการบรรลุใน 8 ความจำเป็นพื้นฐาน (อาหารดี มีบ้านอยู่อาศัย ศึกษาอนามัยถ้วนทั่ว ครอบครัวปลอดภัย ได้ผลผลิตดี มีลูกไม่มาก อยากร่วมพัฒนา พาสู่คุณธรรม) โดยมีเครื่องชี้วัด 32 เครื่องชี้วัด

อัจฉรา (2539: 23-25) ได้สรุปคำนิยามของคุณภาพชีวิตอีกแง่มุมหนึ่งว่าคุณภาพชีวิตของบุคคล คือ ความพึงพอใจของบุคคลที่เกิดจากการได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ และสังคมอย่างเพียงพอให้เกิดความมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี

อนุชาติ และอรทัย (2541: 71) ได้ให้คำจำกัดความว่า คุณภาพชีวิต หมายถึงระดับของการมีชีวิตที่ดี มีความสุขและความพึงพอใจในชีวิต เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล และเกี่ยวข้องกับมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมโดยรวม

จากแนวคิดที่ได้ศึกษา สามารถกล่าวได้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ชีวิตที่มีความสุขและความพึงพอใจในชีวิต เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีปัจจัยทางด้านวัตถุที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ ได้รับการยอมรับจากสังคม และสามารถทำประโยชน์ให้กับตนเอง สังคมและประเทศชาติได้

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต

นิพนธ์ (2526: 48) ได้กล่าวถึงมิติต่างๆ ของคุณภาพชีวิตโดยแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่บ่งชี้ถึงคุณภาพชีวิตกับความต้องการด้านต่างๆของชีวิตอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ดังนี้

1. ด้านร่างกาย ได้แก่ อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย สุขภาพอนามัย พลังงานการ ออมทรัพย์ สิ่งอำนวยความสะดวกในครอบครัวและในการประกอบอาชีพ

2. ด้านอารมณ์ ได้แก่ การพักผ่อนหย่อนใจ และความนิยมในศิลปะวัฒนธรรมของท้องถิ่น ความสัมพันธ์อบอุ่นในครอบครัวและในชุมชน ความรักและความเป็นเจ้าของที่มีต่อหมู่คณะ
3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ภาวะแวดล้อมที่บริสุทธิ์สะอาด และเป็นระเบียบปราศจากมลภาวะในดิน น้ำ อากาศ และเสียง มีทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีพและการคมนาคมขนส่งที่สะดวก
4. สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ได้แก่ โอกาสในการศึกษาและประกอบอาชีพที่เท่าเทียมกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ความปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน การปกครองที่ให้สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคความเป็นธรรมด้านรายได้และทางสังคม ความร่วมมือร่วมใจในชุมชน ความเป็นระเบียบ ความเห็นอกเห็นใจและค่านิยมที่สอดคล้องกับหลักธรรมในศาสนา
5. ด้านความคิด ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลก การศึกษาวิชาชีพ ความสามารถในการป้องกัน แก้ปัญหาต่างๆ ของตัวเอง ครอบครัวและชุมชนการเป็นที่ยอมรับในชุมชน การสร้างความสำเร็จการยอมรับตนเองและการมีเป้าหมายในชีวิตที่เหมาะสม
6. ด้านจิตใจ ได้แก่ การมีคุณธรรมในส่วนตัวและในสังคม (ความซื่อสัตย์สุจริต เมตตา กรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูล กตัญญูกตเวที ความจงรักภักดีต่อชาติ ความศรัทธาในศาสนา ฯลฯ)

กรมการพัฒนาชุมชน (2540: 3-4) กำหนดให้ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ) เป็นเครื่องชี้วัดที่แสดงถึงสภาพความจำเป็นของคนในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเอาไว้ว่า คนควรจะมีคุณภาพชีวิตในเรื่องนั้นๆ และในช่วงเวลานั้นๆ อย่างไร ซึ่งแบ่งออกเป็น 8 หมวด ได้แก่ สุขภาพดี มีบ้านอาศัย ศึกษาถ้วนทั่ว ครอบครัวสุขสบาย รายได้มาก อยากร่วมพัฒนาไปสู่คุณธรรม บำรุงสิ่งแวดล้อม

สุวัฒน์ และคณะ (2540: 18-19) ได้พัฒนาเครื่องมือชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ 26ตัวชี้วัดฉบับภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) ประกอบด้วยองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต 4 ด้านดังนี้

1. ด้านร่างกาย (Physical Domain) คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคลซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เช่น การรับรู้สภาพความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย การรับรู้ถึงความรู้สึกสุขสบาย ไม่มีความเจ็บปวด การรับรู้ถึงความสามารถที่จะจัดการกับความเจ็บปวดของร่างกายได้ การรับรู้ถึงผลกำลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน การรับรู้เรื่องการนอนหลับและพักผ่อน ซึ่งการรับรู้เหล่านี้มีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน การรับรู้ถึงความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การรับรู้ถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการทำงาน การรับรู้ว่าคุณไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยใคร หรือการรักษาทางการแพทย์อื่นๆ เป็นต้น

2. ด้านจิตใจ (Psychological Domain) การรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเอง การรับรู้ถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง การรับรู้ถึงความมั่นใจในตนเอง การรับรู้ถึงความคิดความจำ สมาธิ การตัดสินใจ และความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของตนที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ถึงความเชื่อด้านจิตวิญญาณ ศาสนา การให้ความหมายของชีวิต และความเชื่ออื่นๆ ที่มีผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิตมีผลต่อการเอาชนะอุปสรรค เป็นต้น

3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships) คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น การรับรู้ถึงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้ว่าคุณได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมด้วย รวมทั้งการรับรู้ในเรื่องอารมณ์เพศ หรือการมีเพศสัมพันธ์

4. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าคุณมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ ไม่ถูกกักขัง มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต การรับรู้ว่าคุณได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดีปราศจากมลพิษต่างๆ การคมนาคมสะดวก มีแหล่งประโยชน์ด้านการเงินสถานบริการทางสุขภาพและสังคมสงเคราะห์ การรับรู้ว่าคุณมีโอกาสที่จะได้รับข่าวสาร หรือฝึกฝนทักษะต่างๆ การรับรู้ว่าคุณได้มีกิจกรรมสันทนาการและมีกิจกรรมในเวลาว่าง เป็นต้น

จากการศึกษาเอกสารแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตอาจสรุปเรื่องที่จะทำการวิจัยครั้งนี้ได้ว่าคุณภาพชีวิตของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย หมายถึง ความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต และ

ความพึงพอใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยผ่านการรับรู้ และการประเมินด้วยตนเอง รวมทั้งหมด 4 ด้านซึ่งเป็นองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตซึ่งได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม

แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว

ในบรรดาสถาบันต่างๆ ทางสังคมทั้งหลาย ครอบครัวนับว่าเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีบทบาทสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคนในสังคม เป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม วิธีประพฤติปฏิบัติตน และบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ดังนั้น ครอบครัวจึงเปรียบเสมือนจักรกลชิ้นแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการซึ่งนำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุข (จำนงค์ และคณะ, 2547: 79)

ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่จะกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมหลายด้านของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่แบบแผนของการสมรส การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มสมรส อำนาจในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูเด็ก การสืบสกุล การสืบทอดมรดก ตลอดจนกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างชายหญิง และความสัมพันธ์ทางเครือญาติ (จำนงค์ และคณะ, 2547: 79)

ความหมายของครอบครัว

คณะอนุกรรมการด้านครอบครัว ในคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ได้จัดประชุมสมัชชาแห่งชาติเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2537 และได้ให้คำนิยามคำว่า “ครอบครัว” ไว้ว่า “กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจในการการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมทั้งการพึ่งพิงกันทางสังคมและเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมาย และทางสายโลหิต และบางครอบครัวอาจมีลักษณะเป็นข้อยกเว้นบางประการจากที่กล่าวมา” (ศรีสว่าง, 2540: 8)

ความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้กล่าวไว้ว่า ครอบครัว หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายความรวมถึงลูกด้วย

ด้านสังคมวิทยา ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับลักษณะของครอบครัวว่าเป็นการประดิษฐ์อย่างหนึ่งทางสังคมด้วยการสมรส ซึ่งหมายถึงแต่ละฝ่ายที่ตกลงจะอยู่ร่วมกันเพื่อก่อสภาพครอบครัวขึ้น โดยมอบหมายสามีคนหนึ่งให้กับหญิงแต่ละคนและเกิดบุตรด้วยกัน ด้วยวิธีการนี้เองจึงเป็นการสร้างกลุ่มพิเศษเกี่ยวกับพ่อแม่และลูกๆที่เราเรียกกันจนติดเป็นนิสัยว่า “ครอบครัว” จัดเป็นกลุ่มทางสังคมอีกกลุ่มหนึ่ง ที่แสดงถึงลักษณะของมันออกมาประจักษ์โดยการอยู่ร่วมกัน ร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ และการสร้างสรรค์ใหม่ๆ ขึ้นมา Neil J. Smelser (อ้างถึงใน เล็ก, 2540: 144)

นักมานุษยวิทยา ได้กล่าวถึงลักษณะของครอบครัวไว้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญในสังคมสถาบันหนึ่ง ประกอบด้วยหญิงหนึ่งคนหรือมากกว่านั้นอยู่ร่วมกับชายหนึ่งคน หรือมากกว่านั้น และมีบุตรด้วยกัน ความสัมพันธ์ทางเพศเป็นที่ยอมรับกันทางสังคมจะโดยการแต่งงานกันตามระบบใดๆก็ตาม รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ต่างๆอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการแต่งงานนั้น จัดเข้าลักษณะเป็นครอบครัวทั้งสิ้น Charles Winick (อ้างถึงใน เล็ก, 2540: 143)

ทางด้านจิตวิทยาบอกว่า กลุ่มคนที่ประกอบกันเป็นสมาชิกครอบครัวนั้น ต่างมีลักษณะเป็นกลุ่มปฐมภูมิ คือ เป็นกลุ่มที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดระหว่างสมาชิกแต่ละคน ซึ่งหมายความว่าสมาชิกแต่ละคนต่างมีความสัมพันธ์กับอีกบุคคลหนึ่งอย่างแน่นแฟ้น เกี่ยวโยงซึ่งกัน ประดุจสายใยแมลงมุม ดังนั้น การอยู่ร่วมกันของสมาชิกต่างๆของครอบครัวนั้นจึงจัดเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของครอบครัวซึ่งมีอิทธิพลต่อทุกชีวิตของสังคม Francis J. Brown (อ้างถึงใน เล็ก, 2540: 143-144)

หน้าที่ของสถาบันครอบครัว

ครอบครัวมีหน้าที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. สร้างสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเก่า ครอบครัวจะทำหน้าที่เป็นหลักประกันว่า สังคมจะมีสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเก่าที่ตายไป ทำให้เผ่าพันธุ์ของมนุษย์ไม่สูญหายไป
2. เลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตเป็นสมาชิกที่สมบูรณ์และมีคุณภาพของสังคมด้วยการให้

อาหารและสิ่งจำเป็นต่างๆ จนเติบโตและแข็งแรงพอที่จะเผชิญกับสภาพแวดล้อมต่างๆได้ รวมทั้ง การให้การศึกษาเพื่อให้มีสมรรถภาพในการทำงานอาชีพ สามารถเลี้ยงตัวเองและอยู่ในสังคมได้อย่าง มีความสุข

3. อบรมปลูกฝังระเบียบสังคมแก่สมาชิกใหม่ เป็นหน้าที่ที่สำคัญของครอบครัวที่จะต้อง อบรมปลูกฝังนิสัย และความรู้ต่างๆในการดำรงชีวิตให้แก่เด็กๆ ดังนั้นเด็กจะเป็นคนดีหรือคนเลว และมีบุคลิกภาพที่สังคมยอมรับได้หรือไม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรอบมรดกจากครอบครัวเป็นพื้นฐาน อาจ กล่าวได้ว่าสิ่งที่เด็กได้รับการอบรมจากครอบครัว ยากที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ภายหลัง เช่น ลักษณะนิสัยการกินอยู่ เป็นต้น

4. ให้ความรักความอบอุ่น บุคคลจะได้รับความรักและความอบอุ่นจากครอบครัวเป็น สำคัญ ความใกล้ชิด และการดูแลเอาใจใส่ระหว่างสมาชิก ตลอดจนการให้กำลังใจต่อกันเป็น สิ่งที่เราไม่สามารถหาได้จากบุคคลอื่นนอกจากครอบครัวของเรา

5. ควบคุมความสัมพันธ์ทางเพศ การอยู่กันเป็นครอบครัวก็เพื่อจัดระเบียบความสัมพันธ์ ทางเพศของสมาชิกให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบกฎเกณฑ์ ด้วยการกำหนดประเพณีหรือกฎหมาย เกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างชายหญิงให้เป็นไปในทิศทางที่ดี สังคมยอมรับ กล่าวคือ สังคมทั่วไปยอมรับการมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างคู่สมรสเท่านั้น และถือว่า ความสัมพันธ์ทางเพศนอกสมรสเป็นสิ่งที่ต้องห้ามและไม่เป็นที่ยอมรับ

6. ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจ คือเป็นทั้งหน่วยผลิตและหน่วยบริโภคโดยเฉพาะในสังคม แบบสมัยก่อนแรงงานในทางการเกษตรมักได้จากคนภายในครอบครัวที่ร่วมกันผลิตในที่ดินของ ครอบครัว แต่ในสังคมสมัยใหม่ครอบครัวเป็นหน่วยบริโภคมากกว่าเป็นหน่วยผลิต

7. กำหนดสถานภาพของบุคคล ทำให้รู้ว่าสมาชิกที่เกิดใหม่เป็นเพศใด เกิดลำดับที่ เท่าไรในครอบครัว แล้วยังทำให้เด็กได้รับสถานภาพทางสังคมตามสถานภาพของพ่อแม่ เช่น เป็น คนไทย คนจีน คนจน คนรวย คนเมืองหรือคนชนบท เป็นต้น (จันทน์ และคณะ, 2547: 79-80)

ประเภทของครอบครัว

ครอบครัวมีวิวัฒนาการมาตามยุคสมัย ตั้งแต่ครอบครัวที่เกิดจากคนสองคนอยู่ร่วมชายคาเดียวกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน กลายเป็นครอบครัวขยายและแตกแขนงออกเป็นครอบครัวเดี่ยว และนอกจากนี้ยังมีวิวัฒนาการที่กว้างไกลไม่หยุดยั้ง โดยการศึกษาสถาบันครอบครัวนั้นเพิ่งเริ่มขึ้นเมื่อ ชาร์ล ดาร์วิน (Charls Darwin) ได้พัฒนาทฤษฎีวิวัฒนาการ (Theory of Evolution) ขึ้น จากการศึกษาพบว่าลักษณะของครอบครัวนั้นไม่มีความแตกต่างกันมากนัก แม้ว่าครอบครัวจะมีวิวัฒนาการในรูปแบบต่างๆ เกิดขึ้น ความแตกต่างของลักษณะครอบครัวมักอยู่ในลักษณะของการจัดรูปแบบต่างๆมากกว่า

ในอดีตมนุษย์สร้างครอบครัวขึ้นเป็นสถาบันตัวแทนของสังคมเพื่อปลูกฝังค่านิยมแก่สมาชิก แต่ปัจจุบันสถาบันครอบครัวได้พัฒนามาถึงจุดสูงสุดหลายรูปแบบ ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะครอบครัวออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ ครอบครัวขยาย (Extended Family) และครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) และพัฒนาการยังเกิดขึ้นอย่างไม่หยุดยั้งส่งผลให้เกิดลักษณะครอบครัวกลุ่ม (Composite Family) ซึ่งเป็นวิวัฒนาการจากครอบครัวเดี่ยว

1. ครอบครัวขยาย (Extended Family) หมายถึง ลักษณะครอบครัวในประเทศตะวันออกส่วนมาก ลักษณะของครอบครัวขยายคือ กลุ่มญาติพี่น้องจะอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด แม้มีครอบครัวใหม่แล้วยังคงอยู่ร่วมกัน ประกอบไปด้วยครอบครัวญาติพี่น้อง (Kinship Group) ซึ่งหมายรวมถึงญาติทางฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

นอกจากนี้ครอบครัวที่คนหมู่ชนเผ่าพันธุ์เดียวกันอยู่ร่วมกัน มีความคิดเห็นเหมือนกัน แบ่งปันกัน และมีหัวหน้าเพียง 1 เดียว เช่น ครอบครัวยิปซี และครอบครัวที่ประกอบไปด้วยหลายครอบครัวอยู่ร่วมกัน โดยหัวหน้าเปรียบเสมือนหัวหน้าหมู่บ้าน เช่น ครอบครัวคนจีนโบราณหรือครอบครัวชาวยิว ทุกรูปแบบครอบครัวที่กล่าวยังสามารถเรียกได้ว่าเป็นครอบครัวขยาย

2. ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) คือครอบครัวที่พ่อแม่ลูกมีที่อยู่อาศัยเพียงลำพัง หาเลี้ยงครอบครัวด้วยตัวเอง ซึ่งปัจจุบันครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งจะแตกต่างเพียงหัวหน้าครอบครัวเป็นชายหรือหญิงเท่านั้นเอง

3. ครอบครัวกลุ่ม (Composite Family) ได้แก่ ครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวหลายๆครอบครัว หรือครอบครัวที่มีสามีภรรยามากกว่า 1 คน อาจเป็นสามีคนเดียวและภรรยาหลายคน หรือภรรยาคนเดียวแต่มีสามีมากกว่า 1 คนก็ได้ (ฝ่ายวิชาการ บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด, 2547: 10)

แนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัว

ความหมายของ “สัมพันธภาพในครอบครัว”

วรรณภา (2530: 9) ได้ให้คำจำกัดความของ “สัมพันธภาพในครอบครัว” ว่าหมายถึง ความผูกพันรักใคร่ บทบาทหน้าที่ที่มีต่อกันเพื่อก่อให้เกิดความสุข ความราบรื่นในครอบครัว ส่วน กมลลา (2526: 8) และนงเยาว์ (2535: 4) ได้มองว่า ความสัมพันธ์หรือสัมพันธภาพในครอบครัวนั้น นอกจากจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ-แม่, พ่อแม่กับลูกแล้ว ยังเป็นความสัมพันธ์ตามบทบาทที่คนเรามีต่อสมาชิกคนอื่นในครอบครัว ซึ่งหมายความถึง การอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว ถ้าความสัมพันธ์เป็นการปรองดองรักใคร่กลมเกลียวในครอบครัว จัดว่าเป็นลักษณะสัมพันธภาพที่ดี แต่ถ้าเป็นความขัดแย้งหรือมีความรู้สึกที่เป็นอริต่อกันถือว่าเป็นลักษณะของสัมพันธภาพที่ไม่ดีภายในครอบครัว และสมพร (2537: 317) ให้ความหมายของสัมพันธภาพในครอบครัวว่าเป็นลักษณะที่เกี่ยวข้องผูกพันกัน เป็นความใกล้ชิดคุ้นเคยสนิทสนมของสมาชิกในครอบครัว

ในด้านความหมายของสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวนั้น กุลวรรณ (2526: 5-7) กล่าวว่า เป็นลักษณะพฤติกรรมที่บิดามารดาปฏิบัติต่อบุตร พฤติกรรมที่บุตรปฏิบัติต่อบิดามารดา และพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อกันในด้านต่างๆเป็นลักษณะของสัมพันธภาพในครอบครัวที่ดี ส่วน ยิ่งยง (2539: 8) ได้มีความเห็นสอดคล้องกันว่า เป็นการที่สมาชิกในครอบครัวมองเห็นความสำคัญของบ้านของครอบครัว มีความสัมพันธ์ปรองดองกลมเกลียวในครอบครัว เด็กได้รับความอบอุ่นจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองซึ่งก็หมายถึง การที่บุคคลในครอบครัวอยู่ด้วยกันอย่างอบอุ่นและเป็นที่พักของกันและกัน

ดังนั้นสามารถสรุปความหมายของสัมพันธภาพในครอบครัวว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตรซึ่งมีลักษณะเกี่ยวข้องกับผูกพัน ใกล้ชิดสนิทสนมคุ้นเคยกัน ซึ่งสัมพันธภาพนี้

เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต ซึ่งถ้ามีสัมพันธภาพในทางที่ดีสมาชิกทุกคนในครอบครัวก็
จะมีความสุข สมาชิกในครอบครัวก็จะปรองดองรักใคร่กลมเกลียวกัน แต่ ถ้าความสัมพันธ์
เป็นไปในทางขัดแย้งก็จะเกิดความทุกข์และตามมาด้วยปัญหาต่างๆ

องค์ประกอบของสัมพันธภาพในครอบครัว

ความสัมพันธ์ในครอบครัวจะดีหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการซึ่งผู้วิจัย
ได้สรุปมาดังนี้

ความรักใคร่ผูกพัน

นวรรัตน์ (2539: 5) ได้ให้ความหมายว่าเป็นการเห็นอกเห็นใจ เป็นห่วงเป็นใย พร้อมทั้งจะ
ช่วยเหลือแบ่งเบาความทุกข์ของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่ทอดทิ้งกัน ส่งเสริมกัน ส่วน กุลวรรณ
(2526: 5-7) ได้ให้ความหมายของความรักความห่วงใยว่า เป็นพฤติกรรมของพ่อแม่ที่แสดงความ
รัก ความห่วงใยที่มีต่อบุตร เช่น การช่วยเหลือคลี่คลายปัญหาต่างๆ การให้ความเป็นกันเองกับลูก

การพักผ่อนหย่อนใจร่วมกันในครอบครัว

การที่สมาชิกในครอบครัวมีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีเวลาอยู่ร่วมกัน และการที่สมาชิกใน
ครอบครัวได้ไปพักผ่อนหย่อนใจร่วมกัน ก็มีผลทำให้สมาชิกมีความสนิทสนมใกล้ชิดกันแสดง
ความรู้สึกรักใคร่ผูกพันกัน ซึ่ง ก่อ (2519: 166-171) มีความเห็นว่าการพักผ่อนหย่อนใจร่วมกัน
ของสมาชิกในครอบครัว จะทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความสนิทสนมกันมากขึ้น ซึ่งกระทำได้
หลายวิธีคือ การเล่นกีฬา การรับประทานอาหารร่วมกัน การทัศนอาจร เล่นดนตรี หรือทำงาน
อดิเรกด้วยกัน เป็นต้น และข้อสำคัญคือสมาชิกทุกคนในครอบครัวจะต้องได้รับความสุขจากการ
พักผ่อนหย่อนใจนั้นด้วย

การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัว

นิตารัตน์ (2538: 8) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวว่าหมายถึง
พฤติกรรมอย่างเด่นชัด หรือการกระทำที่เป็นกิจวัตรในการสื่อสารระหว่างบุคคลของสมาชิกใน

ครอบครัวหนึ่ง ซึ่ง สุริย์ (2534: 25-28) กล่าวในด้านประสิทธิผลของการสื่อสารว่า ในการสื่อสารใดๆ นั้น การจะให้เกิดประสิทธิผลจะต้องมีความเข้าใจที่ตรงกัน มีการสื่อสารอย่างเปิดเผย และเป็นผู้ฟังที่ดี ความชัดเจน ความกระจำแจ้งของการสื่อสารจะมีผลดีต่อสัมพันธภาพ ในครอบครัว ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หากมีการพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ ตระหนักถึงความรู้สึกและความเข้าใจในสิ่งที่จะพูดต่อสมาชิกในครอบครัว คำนึงถึงความรู้ของกันและกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน อย่างเปิดเผย

ความคล้ายคลึงกันในด้านความคิดเห็น

กุลวรรณ (2526: 5-7) และชำนาญ (2533: 17-18) มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า สัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวนั้น ลูกจะมีพฤติกรรมยอมรับมาตรฐานพฤติกรรมและมาตรฐานการดำรงชีวิตของพ่อแม่ เช่น เห็นด้วยกับความเห็นของพ่อแม่ในด้านการเรียน การทำงาน ค่านิยม ทักษะคติ และยินยอมทำตามกฎเกณฑ์ด้วยความยินดี

ความเข้าใจและการใช้เหตุผลในครอบครัว

กุลวรรณ (2526: 5-7) สมพร (2537: 318-320) และ Moos (อ้างถึงใน ปณินันท์, 2531: 10-11) ได้กล่าวว่าเป็นการให้ความยุติธรรมในการดูแลลูก ให้ความรักเท่าเทียมกัน สมาชิกในบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกระทำการต่างๆ ภายในบ้าน พ่อแม่ต้องมีความเข้าใจในธรรมชาติ และความต้องการของลูก โดยสนองความต้องการให้สอดคล้องกับความต้องการของลูก ซึ่งนวรรณ์ (2539: 5) มีความเห็นเพิ่มเติมว่า พ่อแม่ควรมีความไว้วางใจ เชื่อใจ ไว้วางใจในตัวลูก ยอมรับในความคิดและการกระทำของทุกคนในครอบครัว โดยใช้หลักเหตุผลเมื่อสมาชิกในบ้านกระทำผิด

การรับรู้บทบาทและหน้าที่ของตนเอง

จรจจา (2523: 54-56) มีความเห็นว่า การที่สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกัน จะต้องรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเองและต้องปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ของตนเอง เช่น พ่อแม่มีหน้าที่อบรมสั่งสอน บุตร ก็ต้องกระทำโดยมีรากฐานจากเหตุและผล ลูกก็ต้องมีความเคารพเชื่อฟัง พ่อแม่ก็ต้องรักและหวังดีต่อลูกไม่ใช่วาทก้าวร้าวกับลูก

การแก้ไขปัญหาร่วมกัน

Epstein (อ้างถึงใน วิระวรรณ, 2538: 16-18) ให้ความหมายว่าความสามารถของครอบครัวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับที่ทำให้ครอบครัวดำเนินไปได้ และปฏิบัติหน้าที่ด้านต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วน ก่อ เสริมว่า การปรึกษาหารือกันถึงปัญหาต่างๆ จะทำให้สมาชิกในครอบครัว มีความรักใคร่สามัคคีกัน ส่วน กิติพัฒน์ (2530) เห็นว่าครอบครัวที่มีคุณภาพมักจะมีวิธีการที่ดีในการแก้ไขปัญหาคือผู้สถานการณ์ที่วิกฤติให้กลับคืนสู่สภาพที่ดีเช่นเดิม ทุกคนในครอบครัวจะร่วมกันต่อสู้กับปัญหา การให้กำลังใจซึ่งกันและกันร่วมกันคลี่คลายปัญหาได้ในที่สุด

ความขัดแย้ง

สุริย์ (อ้างถึงใน ทัดดาว, 2543: 22) กล่าวว่า ความขัดแย้งในครอบครัว หมายถึง การคิดหรือการแสดงออกในเรื่องต่างๆ ที่ไม่สามารถตกลงกันได้ สาเหตุสำคัญของความขัดแย้งนั้น De Bono (1987 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์, 2534: 56-60) กล่าวว่า มาจากการมีความคิดเห็น ไม่ตรงกัน ซึ่งเกิดจากสาเหตุ 3 ประการ คือ 1) การมองเห็นสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน ซึ่งเป็นผลจากการมีสภาพแวดล้อม ความจำกัดในการมองเหตุผลเฉพาะหน้า การมองคนละมุม การมีข้อมูลคนละอย่าง การมองไม่เต็มรูป ประสบการณ์การคาดคะเน และการรับรู้ที่แตกต่าง 2) การมีความต้องการสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน ซึ่งเป็นผลมาจากความแตกต่างในสไตล์ หลักการ สโลแกน ค่านิยม ความเชื่อ 3) การมีแบบของความคิดที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นผลมาจากความแตกต่างกันในพื้นฐานของความคิด หลักตรรกวิทยาที่แต่ละคนใช้

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ทฤษฎีที่นำมากล่าวในครั้งนี้นำมาประกอบด้วยทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ ทฤษฎีการปฏิสังสรรค์เชิงสัญลักษณ์ และทฤษฎีความขัดแย้ง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ (Structural and Function Theory)

ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่กล่าวว่าสังคมเป็นระบบหนึ่งๆ ที่อาณาเขตแน่นอน มี

ระเบียบและมีการควบคุมตนเอง ซึ่งมีความจำเป็นหรือความต้องการจำนวนหนึ่งที่ระบบจะต้องตอบสนองให้ได้เพื่อรักษาให้ระบบดำรงอยู่ต่อไป และอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ในทุกส่วน รวมทั้งส่งผลสะท้อนไปส่วนอื่นๆ ให้ถูกระทบกระเทือนไปด้วย สังคมจึงเป็นระบบที่ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เพื่อตอบสนองความจำเป็นหรือความต้องการเพื่อรักษาบูรณการของระบบให้เกิดภาวะสมดุล ภาวะพึงพิง และการมีชีวิต (สมพงษ์, 2540: 188-189)

แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ มองครอบครัวเป็นกลุ่มขนาดเล็ก ซึ่งมีการประสานบทบาทของสมาชิกเข้าด้วยกัน ทำหน้าที่ดำรงไว้ซึ่งระบบครอบครัว ในระบบสังคมใหญ่ ความสัมพันธ์ในชีวิตสมรสเป็นระบบย่อยภายในครอบครัวและไม่ซับซ้อน เมื่อพิจารณาบทบาทระหว่างคู่สมรสจะเห็นได้ว่า สามีจะรับผิดชอบต่อบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอก ส่วนภรรยาจะรับผิดชอบต่อบทบาทเฉพาะภายในครอบครัว สามีภรรยามีค่านิยมเกี่ยวกับระบบชีวิตคู่ร่วมกันในการที่จะทำให้เกิดความสมหวังและความพึงพอใจซึ่งกันและกันมากที่สุด แต่บทบาทของสามีและภรรยาที่สัมพันธ์กับค่านิยมโดยทั่วไปอาจแตกต่างกัน กล่าวคือบทบาทของสามีจะมีความถนัดเฉพาะบทบาททางด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือสามีได้รับการคาดหวังให้เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวเพื่อเป็นหลักประกันแก่คู่ชีวิต ส่วนภรรยาได้รับการคาดหวังให้พัฒนาทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ซึ่งจะทำให้เกิดการปรองดอง ซึ่งหมายถึงบทบาทของภรรยามุ่งในทางบทบาทซึ่งเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ อันได้แก่การอบรมเลี้ยงดูบุตร การให้ความรักแก่สมาชิกในครอบครัวบทบาททั้งสองประเภทนี้ได้แยกโดยยึดถือความแตกต่างระหว่างเพศเป็นพื้นฐานสำคัญคือ บทบาทอันเป็นเป้าหมายทางวัตถุเป็นบทบาทของสามี ซึ่งเป็นของเพศชาย และบทบาทในการสนองจิตใจเป็นบทบาทของภรรยา ซึ่งเป็นของเพศหญิง (Parsons and Bules อ้างใน วัชระ, 2526: 5)

ทฤษฎีนี้แสดงให้เห็นว่าสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวเป็นระบบย่อยหนึ่งในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวต่างก็มีหน้าที่ของแต่ละคน ถ้าสมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ จะทำให้ครอบครัวมีความสุข ทุกคนในครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดี แต่ถ้าสมาชิกคนใดคนหนึ่งไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะผู้เป็นบิดามารดา ถ้าเกิดความบกพร่องในหน้าที่แล้วย่อมส่งผลให้เกิดปัญหาภายในครอบครัว มีผลต่อลูกๆ ได้ และยังส่งผลต่อความไม่สงบสุขในสังคมและประเทศชาติได้ (สมพงษ์, 2540: 189-190)

2. ทฤษฎีการปฏิสังสรรค์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

ทฤษฎีการปฏิสังสรรค์เชิงสัญลักษณ์ เป็นทฤษฎีหนึ่งทางด้านจิตวิทยาสังคมกล่าวคือ เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม เพื่อให้ตนสามารถดำรงชีวิตได้รอดภายใต้เงื่อนไข สถานการณ์ต่างๆ มนุษย์จึงต้องใช้วิธีการต่างๆทั้งที่เป็นการกระทำต่อสถานการณ์แวดล้อมนั้น และที่เป็นการกระทำต่อตนเอง เพื่อให้เกิดความสอดคล้อง การดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงมีสภาพ พื้นฐาน เป็นการดำเนินชีวิตทางสังคม ในลักษณะการกระทำระหว่างกัน มนุษย์แต่ละคนจึง กระทำและรับการกระทำร่วมกันทางสังคมดังกล่าว มืองค์ประกอบที่สำคัญคือ “การสื่อสาร” โดย เชื่อว่า

- (1) มนุษย์กระทำต่อสิ่งต่างๆบนพื้นฐานของความหมาย
- (2) ความหมายของสิ่งต่างๆนั้นเกิดขึ้นจากการกระทำร่วมกันในสังคมที่บุคคลหนึ่ง กระทำต่อบุคคลอื่น
- (3) ความหมายเหล่านั้นถูกถ่ายทอดและปรุงแต่งในกระบวนการตีความหมายโดย บุคคลที่ได้รับการกระทำนั้น (สมพงษ์, 2540: 190)

ลักษณะการมีปฏิสังสรรค์ระหว่างสามีและภรรยาจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตาม ระดับความสัมพันธ์ของสามีภรรยาในแต่ละครอบครัว ซึ่งนักสังคมวิทยาได้แบ่งไว้เป็น 5 แบบ ดังนี้คือ 1) การแข่งขัน (Competition) 2) การร่วมมือ (Cooperation) 3) การขัดแย้ง (Conflict) 4) การสมานลักษณะ (Accomodation) และ 5) การผสมผสาน (Assimilation) (อุทัย, 2533: 61)

ในการนำทฤษฎีนี้มาใช้ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวจะทำให้สามารถพิจารณา ได้จากการกระทำระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยผ่านกระบวนการติดต่อสื่อสารซึ่งอาศัย สัญลักษณ์และการแปลความหมายจากการรับรู้ของแต่ละฝ่ายเป็นพื้นฐาน (J.Bahr, 1989: 13-14) ดังนั้นเมื่อสามีภรรยาเกิดปฏิสังสรรค์ในทางลบ จะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆภายในครอบครัวได้ การ เสริมสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด คือ การร่วมมือกัน แก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน ด้วยการหันหน้ามาปรับความเข้าใจกันด้วยการใช้วิธีสื่อสารที่ดี ต่อกัน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว พัฒนาให้แต่ละคนสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตน

ได้อย่างสมบูรณ์ซึ่งจะสามารถป้องกันปัญหาต่างๆที่จะเกิดขึ้นในครอบครัวได้ (สมพงษ์, 2540: 191-192)

3. ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

ทฤษฎีความขัดแย้งกล่าวว่าระบบสังคมประกอบด้วยระบบย่อยหลายระบบ แต่ละระบบย่อยมีบทบาทหน้าที่ของตนเอง ระบบย่อยเหล่านี้จะขาดความเสมอภาคหรือไม่เท่าเทียมกัน ระบบย่อยที่เหนือกว่าจะเอาใจเอาเปรียบและครอบงำระบบย่อยที่ด้อยกว่าจึงทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมขึ้นนำไปสู่การต่อสู้และการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงสังคมจะเปลี่ยนแปลงจากปริมาณไปสู่คุณภาพแบบวิวัฒนาการ คือ ค่อยเป็นค่อยไป และการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ จะเป็นแบบการปฏิวัติคือ การเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน การเปลี่ยนแปลงจึงเกิดจากความขัดแย้งภายในระบบสังคมมากกว่าความขัดแย้งจากภายนอกสังคม (สนชยา, 2545: 86)

ทฤษฎีนี้แสดงให้เห็นว่าสามีและภรรยาย่อมมีความขัดแย้งกันบ้างเป็นเรื่องธรรมดา แต่จะไม่เป็นเรื่องธรรมดาเลยถ้าคู่สามีภรรยาจะมีความขัดแย้งกันบ่อยๆ และปล่อยให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการแก้ไขซึ่งนำไปสู่ปัญหาที่รุนแรงภายในครอบครัว ลักษณะการขัดแย้งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การขัดกันโดยส่วนตัว เป็นการขัดกันเพราะบุคลิกภาพต่างๆ เช่น ระหว่างสามีภรรยาที่มีประสบการณ์ ค่านิยม และทัศนคติต่างกัน ซึ่งแยกออกได้เป็นด้านอารมณ์ แบบของความประพฤติ บทบาท ค่านิยม ความรัก และสาเหตุอื่นๆ เช่น การมีทัศนคติในเรื่องเพศแตกต่างกัน กลัวการมีบุตร และการไม่ยอมมีความสัมพันธ์ทางเพศ

2. การขัดกันในด้านสังคม ครอบครัวทุกครอบครัวต้องอยู่ในสังคม ดังนั้นสิ่งแวดล้อมทางสังคมจึงมีผลกระทบต่อครอบครัว การขัดกันด้านสังคมแบ่งออกได้เป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

- (1) การขัดกันทางวัฒนธรรม ครอบครัวที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน

มากโอกาสที่จะขัดแย้งกันก็มีได้ง่าย ส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องของศาสนา ภาษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และแบบของความประพฤติ

(2) การขัดกันในเรื่องอาชีพ อาชีพมีส่วนสำคัญต่อชีวิตสมรสมาก เช่น สามีอาชีพที่ต้องออกจากบ้าน จากภรรยาเสมอๆทำให้ภรรยาเกิดความว้าเหว่

(3) การทำงานของฝ่ายหญิง ในสังคมสมัยใหม่หญิงมีบทบาทในเรื่องการทำงานมากขึ้น ผลก็คือช่วยเพิ่มพูนรายได้ ผลเสียก็คือเด็กขาดความอบอุ่น ขาดการอบรมทำให้บ้านขาดการดูแล หรืออาจทำให้อารมณ์เสียได้ง่าย เพราะเมื่อกลับจากทำงานต่างก็เหนื่อยด้วยกันทั้งคู่ อาจมีการโต้แย้งกันได้ง่าย

(4) การว่างงาน ทำให้ขาดรายได้ หรือหากสามีว่างงานอาจรู้สึกเสียศักดิ์ศรีของตน ย่อมทำให้เกิดการแตกแยกในครอบครัวได้ง่าย

(5) ปัญหาอื่นๆ เช่น ความแตกต่างระหว่างวัยมีมาก การมีญาติพี่น้องมาอาศัยอยู่ด้วย สภาพของตัวบ้านและสภาพแวดล้อมไม่น่าอยู่

ความขัดแย้งของสามีภรรยาในลักษณะต่างๆ เป็นเรื่องที่สามีภรรยาต้องพิจารณาและระมัดระวังไม่ให้เกิดขึ้นเป็นดีที่สุด เนื่องจากความขัดแย้งเล็กน้อย อาจจะทำให้ครอบครัวล่มสลายได้ สุพัตรา (อ้างถึงใน สมพงษ์, 2540: 201-202)

ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว

ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวมีความสำคัญต่อสมาชิกในครอบครัวและสังคมโดยรวมเป็นอย่างมาก การเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวให้มีความมั่นคงและเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาของบุคคลในครอบครัวจึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากครอบครัวประกอบด้วย การติดต่อสื่อสาร ทัศนคติ และการปฏิบัติตนได้ต่อกันระหว่างสามีภรรยา บิดามารดาและบุตร พี่และน้องและสมาชิกทุกคนในครอบครัว (สมพงษ์, 2540: 195)

ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ประกอบด้วย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา สามีภรรยาเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธภาพที่สำคัญในครอบครัวเพราะถ้าทั้งคู่มีความรักเข้าใจกันดี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนรับผิดชอบและแก้ไขปัญหาร่วมกัน ย่อมทำให้ครอบครัวมีความสุขและสมาชิกในครอบครัวก็จะมีความสุขตามไปด้วย แต่ถ้าสามีและภรรยามีสัมพันธภาพที่ไม่ดีต่อกัน ไม่มีความรักความเข้าใจต่อกัน และขาดความรับผิดชอบร่วมกันแล้ว ย่อมเกิดความขัดแย้งและนำมาซึ่งความแตกสลายในครอบครัว โดยเฉพาะบุตรเมื่อพบความขัดแย้งเป็นประจำย่อมกระทบกระเทือนจิตใจมาก และถ้าเด็กรู้สึกเช่นนี้อยู่เป็นเวลานานก็จะเป็นอันตรายต่อระบบประสาทของเขายิ่งกว่าการเลิกร้างกันไปโดยเด็ดขาดเสียอีก สรรค์ (อ้างถึงใน สมพงษ์, 2540: 195-196)

2. สัมพันธภาพระหว่างบิดา มารดา และบุตร ความสัมพันธ์นี้มีพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา เมื่อได้มีการให้กำเนิดบุตรแล้ว ความสัมพันธ์ในครอบครัวก็เพิ่มขึ้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบิดา มารดา และบุตรตามมา ฝน (อ้างถึงใน สมพงษ์, 2540: 196)

3. ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง เมื่อบิดามารดาให้กำเนิดบุตรคนที่ 2 และคนต่อมา ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องย่อมเกิดขึ้น สัมพันธภาพระหว่างพี่น้องจะดีหรือไม่เพียงใดขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ในครอบครัวอันประกอบด้วยความสัมพันธ์พื้นฐานและลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา เพราะถ้าบิดามารดามีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ให้ความรักความเข้าใจ ให้ความยุติธรรม ตลอดจนเสริมสร้างความรักใคร่ในระหว่างพี่น้องย่อมดำเนินไปด้วยดี ทวีรัมย์ และคณะ (อ้างถึงใน สมพงษ์, 2540: 196-197)

4. ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในลักษณะของครอบครัวเดี่ยวที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของสมาชิกทุกคนในครอบครัว หมายความว่าความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา บิดามารดากับบุตร พี่กับน้องหรือเป็นการรวมความสัมพันธ์ใน 3 ข้อแรกที่กล่าวมานั้นเข้าด้วยกัน (สมพงษ์ , 2540: 197)

แนวทางการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว

ศรีสว่าง (อ้างถึงใน สมพงษ์, 2540: 203) ได้แนะนำแนวทางในการเสริมสร้างครอบครัวด้วยตนเอง 6 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ต้องมีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สุขภาพอนามัย มีความรู้เพียงพอที่จะประกอบอาชีพ มีวุฒิภาวะ มีความรู้ที่จะเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนให้มีพัฒนาการในทุกๆด้าน ถ้ายังไม่พร้อมก็อย่าเพิ่งแต่งงาน และถ้าแต่งงานแล้วไม่พร้อมก็ชะลอการมีบุตร
2. ต้องมีความเป็นหนึ่งเดียวในความสัมพันธ์ทั้งร่างกาย ความคิด จิตวิญญาณในระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เกิดพลังร่วมกันที่จะจัดการปัญหาต่างๆของตนเองได้
3. ต้องมีฆราวาสธรรม 4 หรือธรรมะของผู้ครองเรือน คือ มีสัจจะ (ความจริง) ทมะ (การฝึกฝน) ขันติ (ความอดทน) และ จาคะ (ความเสียสละ)
4. ต้องมีเวลาทำกิจกรรมร่วมกันภายในครอบครัว เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกัน
5. ต้องมีการสื่อสารและสนทนาระหว่างกันเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างกัน
6. ต้องปรับบทบาทชายหญิงให้เป็นผู้คิดตัดสินใจ เพื่อเป็นการเพิ่มพลังให้แก่สตรีให้สามารถมีโลกทัศน์ที่กว้างขวาง มีความรู้ทักษะที่กว้างขวางเพื่อให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจซึ่งครอบครัวก็จะมีพลังที่เข้มแข็งขึ้น

ชำนาญ (อ้างถึงใน สมพงษ์, 2540: 203-204) ได้ให้แนวคิดในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยเน้นการส่งเสริมสุขภาพจิตในครอบครัวด้วยการทำให้บ้านเป็นวิมานของเรา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. หัวหน้าครอบครัวที่มีความสามัคคีปรองดองกัน โดยเฉพาะบิดามารดามีการปรับตัวที่ดี ย่อมเป็นตัวอย่างในการปรับตัวสำหรับเด็ก ถ้าบิดามารดาไม่รู้จักรับตัวเข้าหากัน มีความขัดแย้งกันอยู่เสมอ ก็ย่อมสร้างนิสัยให้เด็กคล้อยตามไปด้วย เด็กอาจมีอารมณ์ขุ่นมัว เศร้าหมอง ขาดเหตุผลและเข้ากับผู้อื่นได้ยาก
2. สร้างบรรยากาศในบ้านให้มีความรัก เป็นมิตรต่อกัน มีความปรารถนาดีต่อกันมีความสนิทสนมใกล้ชิดกัน สอดคล้องเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ย่อมทำให้เกิดบรรยากาศที่อบอุ่นปลอดภัย มีความมั่นคงทางจิตใจ มีความเมตตาเอื้ออารีต่อกันและกัน

3. สร้างบรรยากาศในบ้านให้มีความสามัคคีเป็นประชาธิปไตย ปราศจากความขัดแย้ง เพราะแต่ละคนย่อมมีความคิดเห็นแตกต่างกันเป็นธรรมดา ครอบครัวที่ดีย่อมสามารถปรองดองกันได้โดยใช้เหตุผลและหลักธรรม รับฟังความคิดเห็นของทุกคนในครอบครัว บิดามารดาควรให้สิทธิแก่เด็กภายในขอบเขตที่เหมาะสม สอนให้รู้จักเคารพในสิทธิของผู้อื่นและรู้จักเคารพตนเอง คือรู้จักระงับใจไม่ทำในสิ่งที่ตนเองรู้ว่าผิด

4. ปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีให้แก่เด็ก สอนให้มีระเบียบวินัยที่มั่นคงและสม่ำเสมอ

แนวคิดพฤติกรรมวัยรุ่น ตอนปลาย

นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6) เป็นเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 15-18 ปี ซึ่งเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลง จึงอยากรู้ อยากรูเห็น อยากรลองและเป็นวัยที่ต้องการอิสรภาพสูง เป็นวัยที่อยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตหากไม่ได้รับการพัฒนาและดูแลเป็นพิเศษ อาจหลงผิด และหาทางออกที่ไม่เหมาะสม ซึ่งอาจเป็นปัญหาของครอบครัวและสังคมต่อไปได้ ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัวกับคุณภาพชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตการศึกษาจังหวัดชลบุรี ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดพฤติกรรมวัยรุ่นตอนปลาย ซึ่งเป็นวัยที่อยู่ในช่วงอายุของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

ความหมายของคำว่า “วัยรุ่น”

ความหมายของคำว่า “วัยรุ่น” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

วัยรุ่น (Adolescence) หมายถึงวัยที่เชื่อมระหว่างการเป็นเด็กกับการเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นระยะที่ต้องปรับพฤติกรรมวัยเด็กไปสู่พฤติกรรมแบบผู้ใหญ่ที่สังคมนั้นยอมรับ เด็กวัยรุ่นจึงไม่ใช่เป็นเพียงการเจริญเติบโตทางด้านร่างกาย แต่หมายถึงการเจริญเติบโตทางสังคมซึ่งอยู่ในกรอบของวัฒนธรรมของแต่ละที่ (Dusek, 1987 อ้างถึงใน พรพิมล, 2539: 11)

สมชาย (2530: 175) ได้กล่าวว่า วัยรุ่น (Adolescence) ในภาษาอังกฤษมีรากศัพท์เดิมมาจากภาษาละติน คือ Adolescere ซึ่งหมายถึงเจริญสู่วุฒิภาวะ (Grow Intomaturity) ความหมายนี้เป็นการพิจารณาในแง่กระบวนการ (Process) ในช่วงหนึ่งของชีวิต ซึ่งเป็นผลมาจากทัศนคติ ความเชื่อ ความต้องการต่างๆ ในสังคมมากกว่าพิจารณาเป็นระยะเวลาใดเวลาหนึ่งของชีวิต

ปลุก (2545: 23) ได้กล่าวถึง วัยรุ่นว่าเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย เป็นการบ่งบอกถึงการเข้าสู่วัยรุ่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านอื่นๆตามมา เช่น ด้านอารมณ์ ลักษณะสัมพันธภาพกับผู้อื่น สมรรถภาพทางสมอง ค่านิยม ทักษะ ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งวัยรุ่นเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตที่จะต้องปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเด็กไปสู่พฤติกรรมของผู้ใหญ่

จากแนวคิดที่ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่คาบเกี่ยวระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อารมณ์ การเข้าสังคม ค่านิยม ทักษะ จึงเป็นระยะที่แสดงออกทางพฤติกรรมต่างๆที่เด่นชัดต่างจากคนในวัยอื่น

ประโยชน์ในการศึกษาเด็กวัยรุ่น

1. เพื่อให้พ่อแม่ที่มีบุตรอยู่ในวัยรุ่นเข้าใจวิธีการอบรมเลี้ยงดู ตลอดจนการปกครองเด็กวัยรุ่นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และสามารถปรับตัวรับสถานการณ์ต่างๆได้เป็นอย่างดี อันจะทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
2. เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติของวัยรุ่น และลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆที่เกิดขึ้นในช่วงวัยรุ่น เพื่อเป็นการเตรียมตัวเด็กให้พร้อม โดยให้ความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นภายในร่างกายของตนต่อไป
3. เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆของวัยรุ่นให้ถูกทาง ให้สามารถใช้พลังงานต่างๆที่มีอยู่ไปในทางที่มีประโยชน์และสร้างสรรค์ต่อสังคม
4. เพื่อให้เข้าใจปัญหาของวัยรุ่น ให้ความรัก ความเข้าใจไม่ทอดทิ้งเด็กที่มีปัญหา เมื่อรู้สาเหตุของพฤติกรรมที่มีปัญหาแล้วจะสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ตรงจุด
5. เพื่อให้ครูผู้สอนสามารถดำเนินการสอนและการปกครองชั้นเรียนที่มีเด็กวัยรุ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคลอันเกิดจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ให้มีความเข้าใจในพฤติกรรม สติปัญญา เจตคติ พัฒนาการทางภาษา การแต่งกาย กิจกรรมกลุ่มเพื่อนของวัยรุ่น

6. เพื่อให้ครูแนะแนว รู้จักและเข้าใจเด็กวัยรุ่นมากขึ้นและสามารถแนะแนวทางการศึกษา และการเลือกอาชีพให้เด็กได้

7. เพื่อให้การศึกษาเด็กวัยรุ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และเรื่องราวข่าวสารงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเด็กวัยรุ่นที่มีความเป็นปัจจุบันที่สุด

8. เพื่อให้เด็กวัยรุ่นเข้าใจธรรมชาติของตนเอง และสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง มีความกล้าเผชิญปัญหาต่างๆ และสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พรพิมล, 2539: 24-25)

ความต้องการของวัยรุ่น

ความต้องการทางชีววิทยา (Psychological Need)

ความต้องการทางชีววิทยาหรือความต้องการทางกายภาพเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นที่สุดต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ความต้องการทางด้านนี้เกิดจากการที่ร่างกายขาดความสมดุล และจะมีปฏิกิริยาที่แสดงออกถึงการขาดสิ่งดังกล่าว อันได้แก่

1. ความต้องการอาหาร อาหารจะช่วยเสริมสร้างให้เด็กวัยรุ่นมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์ อันจะนำไปสู่การมีสุขภาพจิตที่ดี และมีพัฒนาการทางสติปัญญาที่ดีตามมา

2. ความต้องการอากาศที่บริสุทธิ์ ความต้องการอากาศเป็นความต้องการเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ของสัตว์โลก อากาศเสียและควันพิษเป็นตัวการทำลาย ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต เด็กๆในเมืองไม่ค่อยได้รับอากาศที่บริสุทธิ์ จึงควรรหาโอกาสไปพักผ่อนตามชานเมืองหรือชายทะเล เพื่อให้ได้ไอโอโซนมาชดเชย และยังใช้เวลาในวันหยุดร่วมกันในครอบครัวอีกด้วย

3. ความต้องการน้ำ เป็นการทดแทนปริมาณน้ำที่เสียไปในแต่ละวันจากการเสียเหงื่อและการขับถ่าย เด็กวัยรุ่นเป็นวัยที่มีพลังกำลังมาก และชอบเล่นกีฬากลางแจ้งกับกลุ่มเพื่อนและเล่นได้ครั้งละนานๆ ซึ่งทำให้เสียเหงื่อมาก จึงต้องการน้ำเพื่อชดเชยส่วนที่เสียไป

4. ความต้องการพักผ่อน เด็กวัยรุ่นต้องการผ่อนคลายความตึงเครียด และความเหนื่อยล้าหลังการเรียน การทำกิจกรรม และการเล่นกีฬา จึงต้องการการนอนหลับพักผ่อนอย่างพอเพียง

5. ความต้องการทางเพศ เป็นความต้องการด้านขยายพันธุ์ตามธรรมชาติของสัตว์โลก จุดเริ่มต้นของการเข้าสู่วัยรุ่นคือการทำงานของต่อมเพศที่เริ่มผลิตฮอร์โมนเพศให้กับเพศชายและเพศหญิง แรงขับทางเพศจะมีผลทำให้พฤติกรรมของเด็กเปลี่ยนไปจากวัยเด็ก เช่น การแสดงให้ฝ่ายตรงข้ามรู้ว่าตนสนใจ การแต่งกายที่ล่อแหลมหรือสะอึกสะอื้น เป็นต้น (พรพิมล, 2539: 102-104)

ความต้องการทางจิตวิทยา (Psychological Need)

ความต้องการทางด้านจิตวิทยา เป็นความต้องการทางด้านจิตใจที่ไม่สิ้นสุด ในวัยรุ่นสิ่งที่เด็กต้องการทางด้านนี้ ได้แก่

1. ต้องการเป็นเจ้าของในสิ่งของต่างๆ เช่น ต้องการมีห้องส่วนตัวไม่ต้องการปะปนใคร และก็ไม่ต้องการให้ใครมาใช้ของเขาโดยไม่ได้รับอนุญาต
2. ต้องการความสำเร็จ ได้แก่ ความสำเร็จในการเรียน การกีฬา การทำงาน และการทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเพื่อน เพื่อให้เกิดความชื่นชมในกลุ่มเพื่อนและสมาชิกในครอบครัว
3. ต้องการความมั่นคงในความรัก ความอบอุ่น และความปลอดภัยจากบุคคลในครอบครัว ความรักเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดที่มนุษย์จะมอบให้กัน เด็กที่ได้รับการรัก ความอบอุ่นเพียงพอตั้งแต่วัยเด็ก จะเป็นเด็กที่มีพื้นฐานมั่นคงในความรัก มีความมั่นใจในตนเอง อันจะนำไปสู่ความรักความเมตตาในตัวบุคคลอื่นในสังคมด้วย
4. ต้องการมีอิสรภาพและเสรีภาพ เป็นความต้องการที่รุนแรงมากในวัยนี้ เด็กต้องการแสดงออกว่าตนเป็นผู้ใหญ่ ต้องการเป็นตัวของตัวเอง ไม่ชอบให้ผู้ใหญ่ม้าก้าวก่ายในชีวิตตน ไม่ชอบให้ใครมาสอน มาคอยช่วยเหลือ

5. ต้องการมีตำแหน่งหน้าที่ในสังคม คือ ความต้องการให้สังคมยอมรับนับถือตน การได้เข้ากลุ่มเพื่อน การได้แสดงความสามารถให้เพื่อนประจักษ์และยอมรับ นับเป็นความปรารถนาที่สุดของวัยรุ่น เช่น อยากเป็นนักกีฬาที่เก่ง เป็นขวัญใจประจำโรงเรียน หากวัยรุ่นคนใดทำได้ก็จะกลายเป็นบุคคลที่กลุ่มเพื่อนชื่นชอบ

6. ต้องการมีประสบการณ์ใหม่ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ใหม่อยู่เสมอเนื่องจากวัยรุ่นมีความต้องการรับรู้สิ่งใหม่ที่ตื่นเต้นเร้าใจ ทำทาย เนื่องจากความอยากรู้อยากเห็น ความต้องการด้านนี้จะรุนแรงมาก และหากผู้ใหญ่กีดกัน ห้ามปรามต่างๆที่สิ่งเหล่านี้ไม่ๆได้เกิดผลเสียแต่อย่างใด เช่น การเที่ยวเป็นกลุ่ม การร้องเพลงเสียงดังๆ เด็กจะมีการซ่อนเร้น ปิดบัง หลอกกลวง และสร้างปัญหาให้กับครอบครัว และปัญหาสังคมอื่นๆตามมา เช่น ปัญหาเรื่องเพศ เรื่องยาเสพติด เป็นต้น

7. ต้องการความปลอดภัย เนื่องจากเด็กวัยรุ่นยังมีความไม่มั่นใจในตัวเอง ความรู้สึกระแวงว่าตนจะผิดพลาดทำให้เด็กเกิดความว้าวุ่นใจ และต้องการความปลอดภัย

8. ต้องการการยอมรับจากผู้ใหญ่ ต้องการให้ผู้ใหญ่เห็นว่าตนมีความสามารถและใช้ความสามารถนั้นให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมได้ การได้รับมอบหมายให้ทำงานเพื่อผู้อื่นจึงเป็นสิ่งที่ยุvenilภูมิใจ เช่น การจัดตั้งชมรมอาสาพัฒนาท้องถิ่น การออกค่ายอาสาช่วยสอนหนังสือตามถิ่นทุรกันดาร

9. วัยรุ่นต้องการความเท่าเทียม ความยุติธรรม และความเสมอภาคกันในทุกด้าน เด็กวัยรุ่นจะรู้สึกโกรธถ้ารู้สึกว่าคุณไม่ได้รับความเป็นธรรม และจะแสดงออกอย่างชัดเจนให้เห็นว่าคุณไม่พอใจและต้องการได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

10. วัยรุ่นต้องการมีหลักการและอุดมการณ์ หลักการและอุดมการณ์ที่สามารถยึดไว้เป็นแนวทางปฏิบัติเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เด็กวัยรุ่นจะพยายามเลือกหาหลักการ หลักปรัชญา หรืออุดมคติที่ตนพอใจเพื่อเป็นหลักประกันว่าตนมีแนวทางที่ดีไว้ยึดถือได้ โดยทั่วไป เด็กมัถยึดถือแนวปฏิบัติตนของพ่อแม่เป็นหลักและใช้ปฏิบัติตาม เช่น ครอบครัวที่ยึดถือในความซื่อสัตย์เด็กๆจะได้รับกรอบมสั่งสอนให้ใช้ความซื่อสัตย์เป็นหลักปฏิบัติในชีวิตต่อไป (พรพิมล, 2539: 104-110)

สุจริต (2540: 5-6) ได้กล่าวถึงความต้องการของวัยรุ่นไว้ว่า วัยรุ่นจะมีความต้องการมากกว่าในวัยต่างๆ และจะแสดงออกมาอย่างชัดเจน และต้องการการตอบสนอง ถ้าไม่ได้ดังที่ตนปรารถนา ก็จะมีพฤติกรรมออกมาอย่างรุนแรง ลักษณะความต้องการที่สำคัญและเห็นชัดสำหรับวัยนี้ ได้แก่

1. ความต้องการรับผิดชอบตนเองและความต้องการเป็นอิสระ ความต้องการนี้เป็นไปตามธรรมชาติ เพื่อเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ แต่การแสดงออกมักจะขาดบ้างเกินบ้าง เนื่องจากประสบการณ์จึงมักเกิดความขัดแย้งกับผู้ใหญ่ได้เสมอ
2. ความต้องการได้รับการยอมรับนับถือจากเพื่อนและสังคม ทำตามเพื่อนเพื่อให้ยอมรับเป็นพวกเดียวกัน จึงเป็นการแสดงออกในลักษณะเห็นเพื่อนดีกว่าพ่อแม่ และญาติพี่น้อง
3. ความต้องการแสวงหาความรู้และประสบการณ์ใหม่ เนื่องจากร่างกายและจิตใจมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามธรรมชาติทำให้อยากรู้อยากเห็นอยากทำในสิ่งที่ไม่เคยทำ การถูกห้ามจึงเท่ากับเป็นการกระตุ้น ให้ต้องการมากขึ้น
4. ความต้องการความรักความอบอุ่นและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น เป็นการหาที่พึ่งมาเสริมความมั่นคงในจิตใจตนเอง
5. ความต้องการแสดงความสามารถของตนออกมา ความอยากเด่น อยากลองอยากให้ผู้อื่นยกย่อง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของวัยรุ่น
6. ความต้องการช่วยเหลือผู้อื่น มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือผู้อื่นสูงมาก
7. มีความต้องการทางเพศ ลักษณะเป็นความต้องการระบายความกดดัน ความตึงเครียดทางเพศเนื่องจากถูกกระตุ้นจากฮอร์โมนทางเพศ การออกกำลังกายหรือการเล่นกีฬาจะช่วยลดความกดดันทางเพศที่ดีที่สุด

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าวัยรุ่นเป็นวัยเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ มีการเจริญเติบโตทางร่างกาย มีความสามารถในการเจริญพันธุ์ อารมณ์แปรปรวนง่าย มีการพัฒนาทาง

ด้านสติปัญญาอย่างรวดเร็ว ต้องการการยอมรับจากเพื่อนและสังคม และมีพฤติกรรมต่างๆที่เด่นชัดกว่าวัยอื่น

การปรับตัวให้เข้ากับบุคคลในครอบครัวของวัยรุ่น

พ่อแม่ควรคำนึงถึงหลักการในการช่วยให้วัยรุ่นปรับตัวเข้ากับสมาชิกในครอบครัวได้ดังนี้

1. ให้วัยรุ่นมีสิทธิและรับผิดชอบในบ้านตามสมควรเพื่อสร้างเจตคติในการเคารพสิทธิของผู้อื่น โดยต้องไม่ละเมิดในสิ่งที่ไม่ชอบ เช่น การเลือกซื้อของ การเลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นการส่งเสริมประชาธิปไตยภายในบ้าน
2. บิดามารดาควรมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเด็ก
3. บิดามารดาต้องพยายามให้พี่น้องรักใคร่กลมเกลียวกัน ให้ความเคารพซึ่งกันและกัน
4. บิดามารดาควรหัดให้วัยรุ่นรู้จักคุณค่าของเงิน โดยให้รับรู้ถึงค่าใช้จ่ายภายในบ้าน และรู้จักวิธีการประหยัดเงินในรูปแบบต่างๆ
5. บิดามารดาควรเอาใจใส่ในการคบเพื่อน ควรแนะนำให้เด็กรู้จักเลือกคบเพื่อนที่ดี (พรพิมล, 2539: 167-168)

ปัญหาที่พบบ่อยในวัยรุ่น

เด็กทุกคนที่พัฒนาเข้าสู่วัยรุ่นส่วนใหญ่ไม่มีปัญหา ประมาณ 10-15% ของวัยรุ่นเท่านั้นที่ต้องการความช่วยเหลือจริงจัง วัยรุ่นที่มีปัญหาจะมีรายละเอียดมากมาย ซึ่งขอบเขตของปัญหาครอบคลุมถึงการที่วัยรุ่นไม่สามารถปรับตัวต่อปัญหาชีวิตประจำวันของตนเองได้ จึงหาทางออกด้วยการกระทำที่นำความเดือดร้อนมาสู่ตนเอง ผู้ครอบครัว ผู้สังคม และประเทศชาติได้

ในการประเมินปัญหาในวัยรุ่น จึงควรมองให้กว้างหลายๆด้าน นอกจากความเป็นไปในครอบครัวที่มีผลกระทบต่อวัยรุ่นแล้ว ควรประเมินเรื่องเพื่อน และการเรียนควบคู่ไปด้วย

1. ปัญหาครอบครัว มีหลายรูปแบบตั้งแต่ลักษณะครอบครัวอย่างร้าย เลิกร้าง ทะเลาะกันระหว่างพ่อแม่ หรือความขัดแย้งของพ่อแม่ต่อวัยรุ่น หรือมีความขัดแย้งกันในระหว่างพี่น้องถึงขนาดไม่พูดคุยกัน หรือทะเลาะวิวาทกันอยู่ตลอดเวลา สมาชิกในครอบครัวห่างเหินกัน ต่างคนต่างอยู่ เป็นต้น วัยรุ่นส่วนมากยินดีที่จะบอกเล่าถึงปัญหาภายในบ้านกับผู้ใหญ่ที่เขาศรัทธาหรือไว้วางใจ

2. ปัญหาเกี่ยวกับเพื่อน เพื่อนจะมีความสำคัญต่อชีวิตวัยรุ่นอย่างมาก ถ้าวัยรุ่นคนใดไม่มีเพื่อน หรือเลือกที่จะตามพ่อแม่มากกว่าที่จะใกล้ชิดคุ้นเคยกับเพื่อนก็มักจะมีปัญหาซ่อนเร้นอยู่หรือปรับตัวไม่ดี หรือเอาแต่ใจตนเองจนเพื่อนไม่อยากจะคบด้วย ควรถามถึงลักษณะของกลุ่มเพื่อน ความรู้สึกที่มีต่อเพื่อน คิดว่าเพื่อนมีความรู้สึกอย่างไรต่อวัยรุ่น รู้ข้อดีข้อเสียในตัวเพื่อนสนิท และคิดว่าเพื่อนจะเข้าใจและยอมรับข้อดีข้อเสียของตัวเองหรือไม่ เป็นต้น

3. ปัญหาด้านการเรียน ควรประเมินว่าวัยรุ่นมีความสนใจในการเรียนมากน้อยเพียงใด สนใจรับผิดชอบการเรียนหรือไม่ เรียนดีหรือเรียนอ่อนวิชาใด มีวิธีการแก้ไขหรือไม่และมีปัญหาในการปรับตัว หรือแก้ไขปัญหามาได้นัก มักจะมีภาพพจน์ต่อตัวเองในด้านลบ

4. กิจกรรมและงานอดิเรก ความที่วัยรุ่นมีพลังและมีความสนใจหลากหลายจึงมีกิจกรรมหรืองานอดิเรกให้ทำอย่างจริงจัง ซึ่งอาจเป็นกีฬาในร่ม กีฬากลางแจ้ง ดนตรี สนใจกิจกรรมหรือเป็นตัวตั้งตัวตี ในชมรมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ทราบถึงทัศนคติ ความสนใจ ประสบการณ์ ความคิดเห็น การปรับตัวของวัยรุ่น ฯลฯ หากพบว่าวัยรุ่นไม่มีความสนใจต่อสิ่งใดเลย แม้กระทั่งการเรียน ไม่มีความกระตือรือร้นในการทำสิ่งใดๆ รอคอยให้เพื่อนมาชักชวน ฯลฯ มักเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่มีอัตราเสี่ยงต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้สูง

หากพบว่ามีปัญหา 2 ด้านขึ้นไป แสดงว่ามีปัญหาค่อนข้างรุนแรงโดยเฉพาะปัญหาครอบครัว ปัญหาเรื่องเพื่อน และปัญหาการเรียน สมควรที่จะดูแล ติดตาม ส่งมารักษา โดยการดึงพ่อแม่มาร่วมมือให้ความช่วยเหลือ ทั้งนี้เพราะว่าปัญหาหลายๆอย่างมีสาเหตุมากมายที่ซับซ้อนกันและหลายๆปัญหาจะแก้ไขได้เมื่อพ่อแม่ต้องปรับเปลี่ยนท่าที หรือทัศนคติไปพร้อมๆกับวัยรุ่นด้วย โดยเฉพาะในวัยรุ่นที่ยังต้องพึ่งพ่อแม่อยู่มาก

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 1

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 1 (Chonburi Educational Service Area Office 1) เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 และกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พ.ศ. 2546 ซึ่งมีพื้นที่ในการควบคุม ดูแล การจัดการศึกษาจำนวน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองชลบุรี อำเภอบ้านบึง และอำเภอหนองใหญ่ มีสถานศึกษาในสังกัดจำนวนทั้งสิ้น 150 โรงเรียน แบ่งเป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 99 โรงเรียน และโรงเรียนเอกชน จำนวน 51 โรงเรียน บุคลากรทางการศึกษา จำนวน 120 คน

โดยมีที่ตั้งอยู่เลขที่ 162/6 หมู่ 2 ถนนพระยาธำมาสน์ อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี 20000

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 1 มีภารกิจในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบโรงเรียน ในระดับปฐมวัย ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ในด้านการจัดทำนโยบายและแผนการพัฒนามาตรฐานการศึกษา ศึกษาวิเคราะห์จัดตั้งจัดสรรงบประมาณ การระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษา การประกันคุณภาพและการประเมินผล ส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา สนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษา การประสาน ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน และสถาบันอื่นที่จัดรูปแบบการศึกษาที่หลากหลาย รวมถึงการประสานงานเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขององค์กรหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริมการจัดการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนทุกคนเพื่อให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรม มีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ อนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถพึ่งตนเองได้ และมีความสามารถในการประกอบอาชีพ

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา บุคลากรของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 1 ทั้งผู้บริหารสถานศึกษา ข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา ได้ร่วมกันจัด ส่งเสริมสนับสนุน

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่เด็กและเยาวชน ตามภาระงานที่รับผิดชอบภายใต้กลยุทธ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและกลยุทธ์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 1 อย่างจริงจังและต่อเนื่องจนบังเกิดผลเป็นรูปธรรมที่เป็นความภาคภูมิใจของทุกคนและเป็นพลังในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและพัฒนาต่อไปอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 1, 2548)

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศักดิ์ชัย (2529 อ้างถึงใน สุชาติ, 2546: 29) ได้ศึกษา “การรับรู้เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต : ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตอำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” พบว่าปัจจัยที่ประชาชนรับรู้ว่าเป็นองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตมีจำนวนทั้งสิ้น 17 ปัจจัย ประชาชนส่วนมากมีความพอใจต่อชีวิตโดยส่วนรวมในระดับปานกลาง และมีความคาดหวังว่าชีวิตในอนาคตจะดีขึ้น

ลักษณะ (2532: 67-68 อ้างถึงใน สุนทร, 2539: 27) ได้ศึกษา “สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดากับบุตรชายวัยรุ่นที่มีผลต่อการปรับตัวของบุตร โดยศึกษาเปรียบเทียบเขตเมืองและชนบทในจังหวัดนครราชสีมา” พบว่าถ้าบิดามารดามีสัมพันธภาพที่ดีกับบุตรก็จะช่วยให้บุตรมีการปรับตัวดีไปด้วย และระหว่างบิดามารดาพบว่าสัมพันธภาพกับบิดามีผลต่อการปรับตัวของบุตรชายมากกว่ามารดา แต่บุตรชายวัยรุ่นทั้งในเขตเมืองและชนบทจะมีสัมพันธภาพกับมารดาดีกว่าบิดา

เอื้ออารี (2533) ได้ศึกษา “ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของวัยรุ่นตอนต้น” พบว่าอิทธิพลของเพื่อนและวิธีการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความมีคุณภาพชีวิตของวัยรุ่นตอนต้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 ตามลำดับ ส่วนความสัมพันธ์ในครอบครัว อิทธิพลของโรงเรียน และอิทธิพลของชุมชนบริเวณที่อยู่อาศัย มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความมีคุณภาพชีวิตของวัยรุ่นตอนต้นอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จิตติมา (2537) ได้ศึกษา “ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการอบรมเลี้ยงดูและคุณภาพชีวิตระหว่างวัยรุ่นที่มีเฉพาะบิดา หรือ มารดาและที่มีทั้งบิดามารดา : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” พบว่าวิธีการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวที่มีเฉพาะบิดาหรือมารดาและที่มีทั้งบิดามารดา ไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนคุณภาพชีวิตวัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวที่มีเฉพาะบิดาหรือมารดา และที่มีทั้งบิดามารดา ไม่มีความแตกต่างกัน

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวที่มีเฉพาะบิดาหรือมารดา ไม่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของวัยรุ่น ในทางตรงกันข้ามวิธีการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวมีทั้งบิดามารดา มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุนทรื (2539) ได้ศึกษา “ความคิดเห็นเกี่ยวกับครอบครัวของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร” พบว่า ลักษณะพื้นฐานของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ร่วมกับบิดามารดา ซึ่งมีสถานภาพสมรส มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษา ประกอบอาชีพค้าขายหรือธุรกิจส่วนตัว และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 21,246.40 บาท

นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่มีความคิดเห็นถูกต้องและสร้างสรรค์เกี่ยวกับครอบครัวในเรื่องของ ความหมาย/ลักษณะการเป็นครอบครัว บทบาทหน้าที่ของครอบครัว การสร้างความสัมพันธ์และการสื่อสารในครอบครัว สำหรับความคิดเห็นในเรื่องสภาพและปัญหาของครอบครัวนั้น นักเรียนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับลักษณะครอบครัวเดี่ยว การเลือกคู่ครองที่มีความรักความเข้าใจต่อกัน รวมทั้งเห็นด้วยกับการเลือกคู่ครองที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับตนเอง และเห็นด้วยกับความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการแสดงบทบาทหน้าที่ของสามีภรรยา บิดามารดาในเรื่องต่างๆภายในครอบครัว

ผลการทดสอบสมมติฐานเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะพื้นฐานของนักเรียน กับความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับครอบครัวที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พบว่า 1) เพศและสถานภาพการพึงพิงของนักเรียน สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา รายได้ของบิดามารดา และอาชีพของมารดา มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเรื่อง การสร้างความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างบิดามารดากับบุตร ส่วนอาชีพของบิดามีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเรื่อง การสร้างความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างสามีภรรยา 2) เพศของนักเรียน ระดับการศึกษาของบิดา และรายได้ของบิดามารดา มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเรื่องสภาพและปัญหาด้านโครงสร้างและด้านความสัมพันธ์ของสามีภรรยา บิดามารดา ส่วนระดับการศึกษาและอาชีพของมารดา มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเรื่องสภาพและปัญหาด้านโครงสร้าง และด้านความสัมพันธ์ของสามีภรรยา และสถานภาพการพึงพิงของนักเรียน สถานภาพสมรสของบิดามารดา รวมถึงอาชีพของบิดา มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเรื่องสภาพและปัญหาด้านความสัมพันธ์ของสามีภรรยา 3) ลักษณะพื้นฐานของนักเรียน ไม่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นเกี่ยวกับครอบครัวในเรื่อง

ความหมาย/ลักษณะการเป็นครอบครัว บทบาทหน้าที่ของครอบครัว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุริย์มาส (2542) ได้ศึกษา “ความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัวกับการสนับสนุนทางสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ : ศึกษาเฉพาะกรณีชมรมข้าราชการและครูอาวุโสของกระทรวงศึกษาธิการ” พบว่า สัมพันธภาพในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการสนับสนุนทางสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุในระดับปานกลางทางบวก ($r = .5690$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .001 เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของสัมพันธภาพในครอบครัวทั้งสามมิติกับการสนับสนุนทางสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุแล้วพบว่า ระดับความสัมพันธ์เรียงจากมากไปหาน้อยที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .001 ได้ดังนี้ อันดับที่ 1 ($r = .5017$) คือ สัมพันธภาพในครอบครัวมิติความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกอันดับที่ 2 ($r = .4797$) คือ สัมพันธภาพในครอบครัวมิติการพัฒนาส่วนบุคคล อันดับที่ 3 ($r = .3553$) คือ สัมพันธภาพในครอบครัวมิติการดำรงรักษาไว้ซึ่งระบบครอบครัว

หัตถดาว (2543) ได้ศึกษา “แบบแผนการอบรมเลี้ยงดูบุตรและสัมพันธภาพในครอบครัว” พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 74.5 ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ส่วนที่เหลือเลี้ยงดูแบบอัตตาธิปไตย และตามใจลูก สำหรับสัมพันธภาพในครอบครัวนิสิตทำพฤติกรรมร่วมกับพ่อ แม่ และพี่น้องพร้อมๆกันมากที่สุด รองลงมาคือกับแม่คนเดียว กับพ่อและแม่ ส่วนพฤติกรรมที่นิสิตทำด้วยน้อยที่สุด คือ พฤติกรรมที่กระทำร่วมกับพ่อคนเดียว พฤติกรรมที่สมาชิกในครอบครัวทำร่วมกันมากที่สุด คือ กิจกรรมที่ต้องกระทำด้วยกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เช่น การออกไปรับประทานอาหารนอกบ้าน ดูโทรทัศน์ การไปเยี่ยมญาติ เป็นต้น พฤติกรรมที่นิสิตกระทำร่วมกับสมาชิกในบ้านน้อยที่สุด คือ พฤติกรรมที่เป็นเรื่องส่วนตัว และเรื่องการเรียนรู้

ผลการวิจัยโดยสรุปมีผลดังนี้ 1) ผลการทดสอบสมมติฐานยอมรับว่าเมื่อแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกัน สัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน 2) ตัวแปรที่นำมาควบคุม 6 ตัวแปร ได้แก่ อายุของแม่ การศึกษาของแม่ เพศของบุตร อายุของพ่อ การศึกษาของพ่อ และรายได้รวมของพ่อแม่ พบว่า 4 ตัวแปรหลังมีผลต่อสัมพันธภาพในครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 3) เมื่อทดสอบตัวแปรควบคุมทั้ง 4 ตัวแปรที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูและสัมพันธภาพในครอบครัว พบว่าผู้ตอบเพศหญิงที่มีคุณสมบัติรวมกัน ดังนี้ คือ มีพ่ออายุ 40-45 ปี พ่อได้รับการศึกษาระดับอนุปริญญาหรือสูงกว่า มีรายได้รวมของพ่อแม่มากกว่า 60,000 บาทต่อเดือน ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีสัมพันธภาพในครอบครัวดีที่สุด

สุชาติ (2546) ได้ศึกษา “ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของนักเรียนโรงเรียนสังกัดกองการศึกษาสงเคราะห์: ศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 32 จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุไม่เกิน 13 ปี กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 อาศัยอยู่กับบิดาและมารดา มีผลการเรียนเฉลี่ย 2.01 -3.00 และมาจากกลุ่มนักเรียนยากจน (มากเป็นพิเศษ) ส่วนบิดา มารดาของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ด้วยกัน ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่และมีรายได้ต่อเดือนไม่เกิน 1,000 บาท

กลุ่มตัวอย่างมีคุณภาพชีวิตในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพร่างกาย ด้านสุขภาพจิต ด้านส่งเสริมสติปัญญา และด้านจริยธรรมอยู่ในระดับมาก ส่วนคุณภาพชีวิตในด้านความปลอดภัยอยู่ในระดับปานกลาง

ปัจจัยที่มีผลต่อระดับคุณภาพชีวิตของนักเรียน ได้แก่ อายุ ระดับชั้นเรียนและผลการเรียนเฉลี่ย ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อระดับคุณภาพชีวิตของนักเรียน ได้แก่ เพศ สถานภาพของบิดา มารดา ประเภทของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครอง รายได้ของผู้ปกครอง และที่มาในการเข้าเรียนของนักเรียน

สุจิตรา (2547) ได้ศึกษา “การสนับสนุนทางสังคมกับคุณภาพชีวิตของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดปทุมธานี” พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งเพศชายและเพศหญิงมีคุณภาพชีวิตด้านสัมพันธภาพทางสังคมต่างกัน และนักเรียนที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายมีคุณภาพชีวิตด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และในภาพรวมแตกต่างกัน คุณภาพชีวิตของนักเรียนอยู่ในระดับดี และได้รับการสนับสนุนทางสังคมภาพรวมอยู่ในระดับมาก พบว่า นักเรียนได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองในระดับมาก และได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนและจากครูในระดับปานกลาง สำหรับการได้รับการสนับสนุนทางสังคมรายด้านพบว่า ได้รับการสนับสนุนทางสังคมด้านความรู้ข้อมูลข่าวสารในระดับมาก และได้รับการสนับสนุนทางสังคมด้านสิ่งของและบริการและด้านอารมณ์ในระดับปานกลาง

สำหรับการสนับสนุนทางสังคมจากบิดามารดา ครูและเพื่อน และการสนับสนุนทางสังคมด้านอารมณ์ด้านข้อมูลข่าวสารและด้านสิ่งของหรือบริการที่ต่างกัน ทำให้คุณภาพชีวิตของนักเรียนแตกต่างกัน โดยพบว่านักเรียนที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับมากจะมีคุณภาพชีวิตดีกว่านักเรียนที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมระดับปานกลางและระดับน้อย

จากการศึกษาตัวแปรทั้งหมด 16 ตัว คุณภาพชีวิตในภาพรวมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่ามีตัวแปรอิสระ 5 ตัว ที่เข้าร่วมกันทำนายได้ร้อยละ 33.40 ตัวแปรที่ 1 คือ การสนับสนุนทางสังคมจากบิดามาราด้านอารมณ์ ทำนายได้ร้อยละ 21.00 ตัวแปรที่ 2 คือการสนับสนุนทางสังคมจากครูด้านความรู้ข้อมูลข่าวสาร ทำนายได้ร้อยละ 8.10 ตัวแปรที่ 3 คือ การสนับสนุนทางสังคมจากบิดามาราด้านสิ่งของหรือบริการทำนายได้ร้อยละ 2.30 ตัวแปรที่ 4 คือ การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนด้านอารมณ์ ทำนายได้ร้อยละ 1.20 และตัวแปรที่ 5 คือ การสนับสนุนทางสังคมจากบิดามาราด้านข้อมูลข่าวสาร ทำนายได้ร้อยละ 0.80

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

จากแนวคิด และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังกล่าว ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม ดังนี้

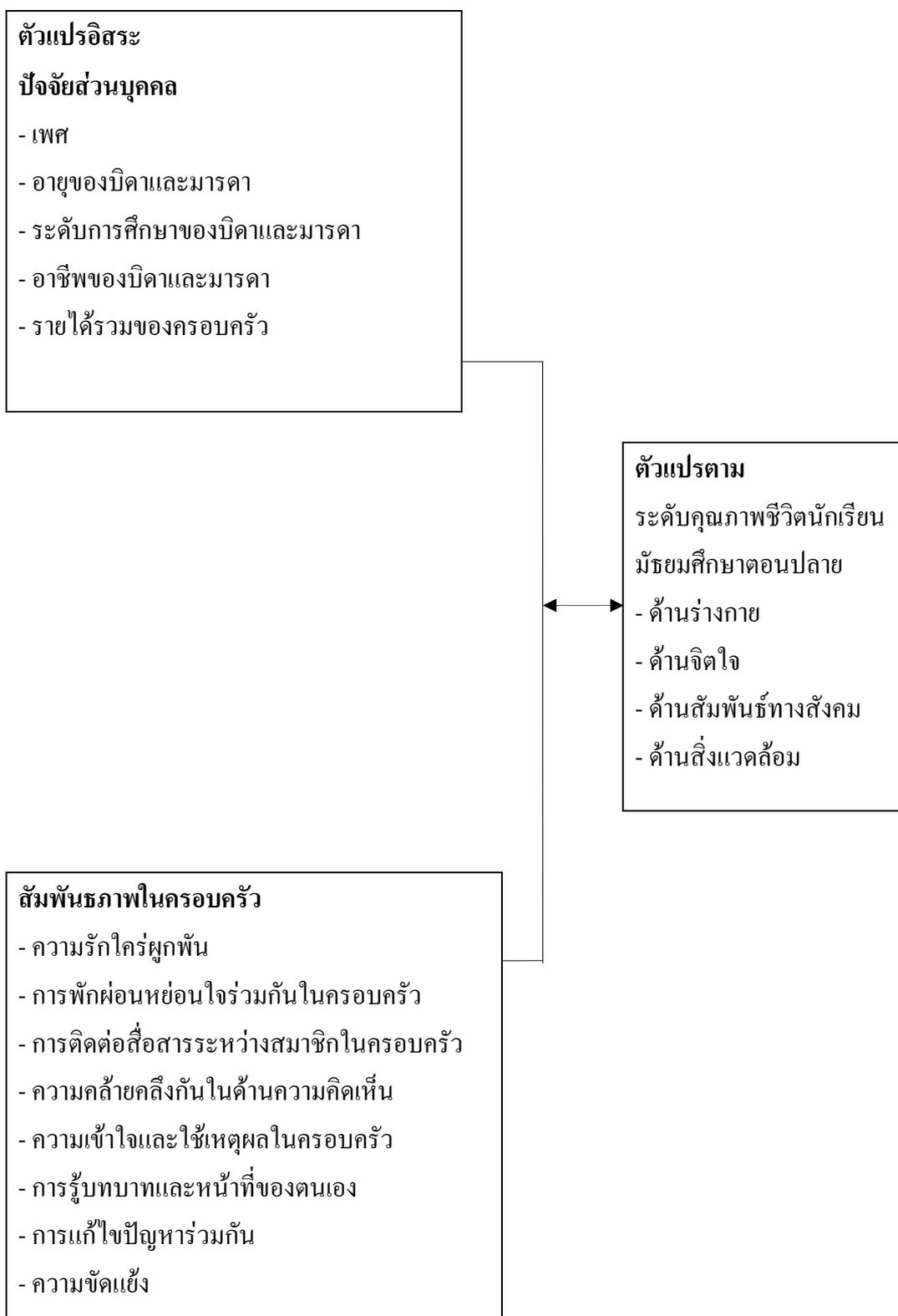
ตัวแปรอิสระ คือ ปัจจัยส่วนบุคคลและสัมพันธภาพในครอบครัว

ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุของบิดาและมารดา ระดับการศึกษาของบิดาและมารดา อาชีพของบิดาและมารดา และรายได้รวมของครอบครัว

สัมพันธภาพในครอบครัวแบ่งเป็น 8 ด้าน คือความรักใคร่ผูกพัน การพักผ่อนหย่อนใจร่วมกันในครอบครัว การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัว ความคล้ายคลึงกันในด้านความคิดเห็น ความเข้าใจและใช้เหตุผลในครอบครัว การรู้บทบาทและหน้าที่ของตนเอง การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และความขัดแย้ง

ตัวแปรตาม คือ ระดับคุณภาพชีวิตนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานในการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลบุรี เขต 1 จังหวัดลบุรี

1.1 เพศของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของนักเรียน

1.2 อายุบิดาของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของนักเรียน

1.3 อายุมารดาของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของนักเรียน

1.4 ระดับการศึกษาบิดาของนักเรียน มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของนักเรียน

1.5 ระดับการศึกษามารดาของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของนักเรียน

1.6 อาชีพบิดาของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของนักเรียน

1.7 อาชีพมารดาของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของนักเรียน

1.8 รายได้รวมของครอบครัวของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของ
นักเรียน

2. สัมพันธภาพในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลบุรี เขต 1 จังหวัดลบุรี